

Blad met ondertitels

De Gids op Maatschappelijk Gebied (1901-2001)

Jozef Mampuys

In het laatste kwartaal van de negentiende eeuw maakte de katholieke wereld in ons landje in de ware zin van het woord een revolutie door. Een belangrijke drijfveer hierbij was het toenemend succes van de socialistische beweging. De kerkelijke hiërarchie vreesde voor een massale geloofsafval en de katholieke burgerij voor een aantasting van haar politieke machtspositie. De meest verlichte geesten onder hen beseften dat er dringend wat moest ondernomen worden om zowel die massale geloofsafval als de aantasting van de katholieke politieke macht te stoppen.

De geviseerde doelgroep was het volk, de gewone mens, die in hun ogen al te gemakkelijk ten prooi viel aan het goddeloze socialisme. Om deze vijand te bestrijden, greep men naar dezelfde wapens. Overal in het land werden initiatieven genomen die op een of andere wijze moesten tegemoet komen aan het groeiend zelfbewustzijn van de massa's en zich ten zeerste bekommerd moesten tonen om hun noodzakelijke materiële lotsverbetering. Het resultaat was een brede waaier van 'maatschappelijke en godsdienstige werken'. Vanuit het inzicht dat men samen sterker staat werd er op lokaal vlak heel wat overleg gepleegd tussen deze 'werken'.

LIMBURGS WEEKBLAD MET GROTE ASPIRATIES (1901-1908)

Zo werd ook te Hasselt, op 19 september 1901, een eerste 'Congres van Maatschappelijke en Godsdienstige Werken in Limburg' gehouden. In opvolging hiervan namen Karel Gielen, lid van de Bestendige Deputatie, en Ridder Adriaan de Corswarem, samen met enkele andere katholieke voor-

aanstaanden, het initiatief om een tijdschrift in het leven te roepen. Het eerste nummer werd gedateerd op 22 december 1901 en het kreeg als titel 'De Gids op Maatschappelijk Gebied', met als ondertitel 'Gildenleven – Sociale Wetgeving – Bestuurlijke aangelegenheden – Landbouw – Handel – Nijverheid' en als motto 'Voor Kerk, Land en Haard'. Titel, ondertitel en motto vormden als het ware de

Jozef Mampuys is historicus van opleiding en publiceerde reeds talrijke bijdragen over de geschiedenis van de christelijke arbeidersbeweging (eerste bijdrage in *GMG* in 1985). Sinds 1984 was hij als beroepskracht actief in achtereenvolgens het ACV, LBC-NVK en ACW. Vanaf 1 januari 2002 is hij werkzaam op het nationaal secretariaat KWB.

synthese van het programma van het nieuwe weekblad. In de jaren nadien zal de redactie daar regelmatig de aandacht op vestigen. Belangrijkste doelstellingen: "1. De voornaamste katholieke maatschappelijke werken te doen kennen ten einde ze te verspreiden, indien mogelijk ze te verbeteren en hunnen heilzamen invloed uit te breiden. 2. De maatschappelijke Belgische wetgeving uit te leggen; door [in] de rubriek 'Rechtspraak' op de praktijk te wijzen. 3. De maatschappelijke rechten en plichten van hogere en lagere standen, van patroons en werklieden, te onderzoeken, ten einde onderlingen twist of tweedracht te vermijden en tot den maatschappelijken vrede mede te werken. 4. De middelen te bestudeeren om op maatschappelijk gebied: a) de jeugd katholiek op te leiden; b) de werklieden te ontwikkelen om ze tegen de socialistische stelsels te wapenen; c) het werkliedengezin katholiek te behouden, welvarend en gelukkig te maken." En dan volgt een lange lijst van 'werken' die op een systematische aandacht van *De Gids* kunnen rekenen: "1. De secretariaten van maatschappelijke werken, in België en in den vreemde; 2. De werkmanswoningen; 3. De maatschappijen van onderlingen bijstand en lijfrente; 4. De ouderdomspensioenen; 5. De patronaten; 6. De militaire kringen en werken; 7. De werken voor de in- en buitenlandse Vlamingen; 8. De vakverenigingen; 9. Het vakonderwijs, de huishoudingscholen, het sociaal onderwijs en de volksontwikkeling; 10. Bescherming der vrouwen en jonge meisjes; 11. Werken van bescherming der weezen en verlatene kinderen; 12. Arbeidsongevallen; verzekeringen enz.; 13. De werken ten voordeele der kleine burgerij; 14. Het

Jozef Mampuyts

Bij zijn oprichting was *De Gids* een Limburgs privé-initiatief. Maar reeds in de program-maverklaring in het eerste nummer klonk de wens door om uit te groeien tot een blad voor "alle katholieke sociale werkers van gansch het Vlaamsche land."

werk der retraiten; 15. De maatschappelijke liefdadigheid en de St.-Vincentiusverenigingen; 16. De uitmuntende inrichtingen van den Belgische boerenbond; de Raiffeisenkassen, vee- en paardenverzekeringen, veebonden, zuivelbonden, samenwerkende melkerijen enz." (*GMG* 2/12/1906). Uit deze omschrijving en opsomming blijkt zeer duidelijk dat *De Gids* het blad wou zijn van alle katholieken -

arbeiders, boeren, middenstanders, (kleine) burgerij - die zich op een of andere wijze op maatschappelijk vlak inzetten om een halt toe te roepen aan het goddeloze socialisme en de daarmee samenhangende teloorgang van het katholiek geloof. De christelijke arbeidersbeweging, en in het bijzonder de vakbeweging, zou zich wel al vlug ontpoppen tot de meest dynamische factor in de katholieke sociale beweging en steeds nadrukkelijker haar stempel drukken op *De Gids*. Desondanks hielden de uitgevers van *De Gids* steeds vast aan het algemeen katholiek maatschappelijk karakter van hun blad.

Tot aan de Eerste Wereldoorlog verscheen *De Gids* als weekblad. Aanvankelijk was het formaat zoals dat van het huidige parochieblad *Kerk en Leven* en besloeg een nummer vier pagina's waarvan de vierde volledig voorbehouden was aan reclame. Reeds op het einde van de eerste jaargang onderging *De Gids* een opvallende wijziging en uitbreiding. Vanaf 7 december 1902 verschijnt *De Gids* met een Blad A en een Blad B. Blad A behield de hoofdtitel en het motto, maar kreeg een nieuwe ondertitel: Maatschappelijke Werken - Sociale Wetgevingen - Rechtsvragen - Volkshuishoudkunde. Blad B kreeg als hoofdtitel *De Gids* en als ondertitel: Bestuurlijke

aangelegenheden – Land- en Tuinbouwbelangen – Handel en Nijverheid – Gezondheidsleer. Blad B telde eveneens vier bladzijden waarvan soms tot de helft gevuld was met reclame. *Grosso modo* kan men zeggen dat Blad A de arbeidersbelangen in ruime zin behandelde en Blad B de boerenbelangen. Bij zijn oprichting was *De Gids* een Limburgs privé-initiatief. Maar reeds in de program-maverklaring in het eerste nummer klonk de wens door om uit te groeien tot een blad voor "alle katholieke sociale werkers van gansch het Vlaamsche land". Op 23 oktober 1904 meldde de redactie dat Mgr. Rutten, de bisschop van Luik onder wiens bevoegdheid toen ook de provincie Limburg viel en die in het eerste nummer al zijn volle steun had toegezegd, aan *De Gids* de titel had gegund van 'Orgaan van het Secretariaat der Maatschappelijke Werken in Limburg'. Op 17 september 1905 kondigde de redactie fier aan dat *De Gids* voortaan ook het officieel orgaan van het Secretariaat der Maatschappelijke Werken van het arrondissement Brussel zal zijn. Meteen werd ook de titel gewijzigd: *De Gids op Maatschappelijk Gebied* wordt vervangen door *De Gids*. 'Orgaan der Maatschappelijke Werken van Limburg en van het Arrondissement Brussel'. En eens te meer voegde de redactie er aan toe: "Onze vurigen wensch is dat het voorbeeld van Brussel door andere Vlaamsche gouwen gevolgd worde en dat DE GIDS wezenlijk moge zijn: Het orgaan der Maatschappelijke Werken van 't Vlaamsch België". Vanaf 6 januari 1907 drukte het deze "vurigen wensch" ook in de titel uit door toevoeging van de ondertitel 'Katholiek Sociaal weekblad voor Vlaamsch-België'. Meteen verdwenen ook de rubrieken uit de ondertitel, alsook het motto 'Voor Kerk, Land en Haard'. Tevens veranderde *De Gids* van formaat. Hiermee kwam de redactie tegemoet aan een veelvuldig geuite wens bij een lezersbevr-

ging. Het nieuwe formaat is tot op vandaag min of meer hetzelfde gebleven. Het aantal pagina's werd wel verdubbeld tot acht, zodat de inhoudelijke omvang gelijk kon blijven.

'ALGEMEEN KATHOLIEK SOCIAAL WEEKBLAD VOOR VLAAMSCH BELGIE' (1908-1914)

Op 5 januari 1908 onderging *De Gids* opnieuw een aantal wijzigingen. Zijn titel werd weer voluit *De Gids op Maatschappelijk Gebied* en omvatte nog slechts één uitgave want het Blad B verdween. Ook werd het aantal pagina's per nummer opgetrokken van acht naar twaalf. Het leken wel de uiterlijke aankondigingen van een nieuwe periode. In de loop van dat jaar werd *De Gids* meegeleurd in de stroomversnelling binnen de christelijke arbeidersbeweging veroorzaakt door de dynamische werking van het Algemeen Secretariaat der Christelijke Beroepsverenigingen o.l.v. Pater Rutten. Een eerste duidelijk teken dat Rutten zich persoonlijk begon bezig te houden met *De Gids*, was het overbrengen van het redactieadres van Hasselt naar de Frederik De Merodestraat 34 te Berchem-Antwerpen (GMG 17/5/1908). Dat was de woonplaats van priester, later kanunnik, Floris Prims. Die behoorde tot de groep rond Rutten en was al enkele jaren een enthousiaste en veelschrijvende medewerker van *De Gids*. Het overbrengen van de redactie was waarschijnlijk het resultaat van een proces dat al langer aan de gang was. Uit de berichtgeving kwam steeds duidelijker het toenemend gewicht, zowel kwantitatief als kwalitatief, van de vakbeweging naar voren. Ook de vermeerdering van acht naar twaalf bladzijden per nummer sinds begin 1908 hing hiermee waarschijnlijk samen. Op 15 november 1908 werd een open brief van pater Rutten afgedrukt. "De sociale werker, meer

dan iemand anders misschien, heeft zijn sociaal vakblad noodig. Zijn arbeid immers moet steunen op een grondige kennis der maatschappelijke wetten, werken en toestanden; of indien hij er niet onmiddellijk mee bekend is, moet hij toch weten tot welke bron zich te richten om de noodige kennissen op te doen. Hij moet regelmatig ook op de hoogte gehouden worden van hetgene er rond hem op sociaal gebied gebeurt. Er moet dus iemand zijn, die, terwijl hij zijn onmiddellijk sociaal werk doet, van boven uit de sociale roering afspiedt en ze in samenvatting van al het belangrijke nieuws, aan den werker mededeelt. (...) Nu, gelukkig schijnt het oogenblik daar te zijn, dat we over zulk een degelijk opgesteld en gezaghebbend blad kunnen beschikken. We bedoelen *De Gids*. Gesticht in Limburg (...) is het tijdschrift langzamerhand de Limburgsche grenzen ontgroeid en, dank aan eene overeenkomst tusschen stichters en medewerkers, zal *De Gids* thans kunnen aanzien worden als ons Algemeen Katholiek Sociaal Weekblad voor Vlaamsch België. (...) Wij rekenen ten stelligste op de onverpoosde medewerking van al dezen voor wien niets te veel of te lastig is om onze Vlaamsche streken van het goddeloos socialisme te bevrijden, en er steeds meer zedelijk en stoffelijk welzijn tot stand te brengen." Twee weken later formuleert de redactie "hunnen oprechten dank aan het Sekretariaat van Gent en in het bijzonder aan Pater Rutten, wiens bemoeiingen de zaken tot het rechte eind brachten". "Vanaf heden af treedt *De Gids* eene verbreede baan op. (...) Thans is hij niet meer het werk van enkele bezorgde Limburgsche katholieken, maar het orgaan ten gerieve onzer Vlaamsche sociale werkers, die geestdriftig het plan dier verbreding bijtraden" (GMG 29/11/1908). Ter

illustratie van deze "verbreding" werd 'Onze Bescherm- en Opstelraad' afgedrukt waarin talrijke topfiguren uit de toenmalige katholieke sociale beweging waren opgenomen, niet toevallig veel priesters zoals Jan Belpaire, Achiel Camerlynck, Florimond Bernaerts, Frans Drijvers, Arthur Eeckhout, Edward De Gryse, Floris Prims en pater Rutten, maar ook vooraanstaande leken zoals Victor Brants, Prosper Poulet, Gustaaf Eylembosch en Alfons Verwilghen. Tijdens een bijeenkomst van alles wat naam en faam had in de katholieke sociale wereld op 16 december 1908, werd *De Gids* aangeduid als het orgaan voor Vlaanderen voor een nieuw op te richten centrale organisatie ter ondersteuning en propaganda van alle katholieke maatschappelijke werken (GMG 20/12/1908). De 'nieuwe' *Gids* ging definitief van start op 3 januari 1909. Eens te meer werd de titel aangepast. De hoofdtitel bleef weliswaar behouden, maar de ondertitel 'Katholiek Sociaal Weekblad voor Vlaamsch-België. Orgaan der maatschappelijke werken van Limburg en van het arrondissement Brussel' verdween en werd vervangen door een opsomming van de diverse terreinen waarover *De Gids* wou berichten: 'Maatschappijleer – Volkshuishoudkunde – Sociale wetgeving en rechtsspraak – Gildeleven – Volksontwikkeling – Bestuurlijke aangelegenheden – Sociale letteren'. In het editoriaal sprak de feitelijke hoofdredacteur Floris Prims duidelijke taal: "Eer het jaar ten einde is, moet de vijand der christene sociale orde een flink slagvaardig tijdschrift voor zich zien dat beschikke over de gansche wapenuitrusting waarover de pers in onze dagen beschikken kan. En de sociale orde zelve, die uit onze kapitalistische wanorde herop te bouwen is, moet aan ons tijdschrift hebben den bemiddelaar, die de

Jozef Mampuyts

De oorspronkelijke uitgevers van *De Gids* hielden steeds vast aan het algemeen katholiek maatschappelijk karakter van hun blad.

”

werkers steunt, de plannen instudeert, de gedachten bijeen brengt, links en rechts inlichtingen bezorgt die anders, wie weet waar, te vinden zijn. (...) Een punt stellen we hier vast, omdat ons blad ook door vijanden onzer sociale opvatting wordt nagezien en beoordeeld: voor ons is het kapitalisme noch de laatste vorm "ne varietur" der economische samenleving. Onze sociale beweging heeft dus niet voor doel het kapitalisme te steunen. In geen deele. Maar anderzijds ook, hoe verdienstelijk het ook weze naar een volmaakteren toekomstvorm uit te zien, houden wij genoeg vast aan het werkelijk bestaande van tegenwoordig om niet op te gaan in dweeperij of droomziekte. De kapitalistische hypothese is in al hare werkelijkheid in te zien; die er door geschaad zijn - zedelijk of stoffelijk - behoeven onmiddellijk den bijstand der sociale werken, welke de christene geest immersaan in 't leven roept".

Een belangrijke vernieuwing was ook de nauwe band met de christelijke vakbeweging. Op 17 december werd aan Vlaamse zijde het 'Verbond der Christene Beroepsverenigingen van België' opgericht. In de statuten werd bepaald dat er een "maandlijksch Bulletin der christene vakbeweging" zou uitgegeven worden. Om kosten te sparen, maar ook

om de christelijke vakbeweging in een ruimer midden te kunnen situeren en propageren, werd een akkoord gesloten met *De Gids*. Het laatste nummer van iedere maand zou, met als ondertitel 'Algemeen Christen Vakblad', vanaf 1911 'Syndicaal Maandblad', het officieel orgaan worden van het 'Verbond der Christene Beroepsverenigingen van België'. Ook na de oprichting van het Algemeen Christelijk Vakverbond in juli 1912 bleef *De Gids* het Nederlandstalig orgaan van het ACV.

Voor het overige groeide *De Gids* in die jaren echt uit tot hét weekblad voor alle katholieke sociale werkers in Vlaanderen. Mede omwille van zijn wekelijkse verschijningsvorm en beperkte omvang en getrouw aan zijn oorspronkelijk opzet was het in de eerste plaats een blad vol mededelingen, overzichten, verslagen en standpunten over concrete gebeurtenissen. Uitgebreide artikels kwamen nauwelijks voor en indien toch, werden die uitgesmeerd over meerdere nummers. Daardoor is *De Gids* ook één van de belangrijkste bronnen voor de kennis van de geschiedenis van de katholieke sociale beweging vóór 1914, meer in het bijzonder van de opkomende christelijke arbeidersbeweging en dan vooral van de christelijke vakbeweging. Want het bestaan van een maandelijks louter syndicaal nummer van *De Gids* belette niet dat ook in de overige nummers veel aandacht ging naar de syndicale wereld. Dit had alles te maken met de dynamiek en de feitelijk grootste plaats die de

vakbeweging innam binnen de christelijke arbeidersbeweging. Maar voor de drijvende krachten achter *De Gids* sinds zijn 'verbreding' in 1909, Pater Rutten en zijn volgelingen, moest *De Gids* in eerste instantie het blad van alle katholieke sociale werkers zijn en blijven en mocht de katholieke eenheid

daarbij nooit uit het oog verloren worden. De ook door Rutten erkende zelfstandigheid van de christelijke arbeidersbeweging was minder een principiële overtuiging dan wel het resultaat van een pragmatisch inzicht dat dit een noodzakelijke voorwaarde was om een succesvolle strijd tegen het socialisme te kunnen voeren.

Op 13 juni 1909 stierf een van de oprichters van *De Gids*: Adriaan ridder de Corswarem. Als dan op 1 januari 1911 ook het 'Bestuur'

Jozef Mampuyts

Na de Eerste Wereldoorlog was pater Rutten eens te meer de sleutelfiguur bij de heropstart van de katholieke sociale beweging.

”

van *De Gids* overgebracht werd van Bilsen naar het hoofdkwartier van Rutten in de Holstraat 65 te Gent, was de Limburgse oorsprong van *De Gids* voor de meeste van zijn lezers nog nauwelijks een vage herinnering. Met de verhuus van het 'Bestuur' werd nog één keer ook de titel gewijzigd in *De Gids op Sociaal Gebied* en werd tevens het aantal pagina's per nummer opgetrokken van twaalf naar zestien.

Op 4 augustus 1914 viel Duitsland België binnen. Zo begon ook voor ons land de Eerste Wereldoorlog. Op 9 augustus verscheen nog een half 'oorlogsnummer' van *De Gids* op acht pagina's. Onder de titel 'Oorlog' lezen we in het editoriaal: "Dat moest er van komen! De landen moesten hunne legers vermeederen, belastingen heffen, leeningen uitschrijven. Waar gingen we naar toe ? (...) Daar moest iets van voortkomen: was 't vandaag niet, dan was 't morgen. Als er zwarte wolken hangen, regent het gemakkelijk. En nu is de vlaag daar. En ze heeft heel wat uit te schudden eer de zon van den vrede weer schijnen kan". Dat had *De Gids* goed gezien. In ieder geval beter dan in het zinnetje dat het helemaal onderaan de laatste pagina in vetjes afdrukte: "Oorlogsdrukke zal ons denklijk verplichten voorlopig te schorsen". Die voorlopige schorsing zou meer dan vijf jaar duren. Het eerstvolgend nummer zal verschijnen in januari 1920.

MAANDSCHRIFT VAN HET ALGEMEEN SECRETARIAAT DER CHRISTELIJKE MAATSCHAPPELIJKE WERKEN (1920-1930)

Na de Eerste Wereldoorlog was Pater Rutten eens te meer de sleutelfiguur bij de herop-

Jozef Mampuyts

**De Centrale voor
Volksontwikkeling
(° 1930) is te
beschouwen als de
toenmalige ACW-
vormingsdienst. In
opdracht van het
ACW was de CVO
formeel de 'uitgever'
van *De Gids*.**

”

start van de katholieke sociale beweging. Zijn uitvalsbasis was een nieuw organisme: het Algemeen Secretariaat der Christelijke Maatschappelijke Werken (AS). Dit AS coördineerde de werking van de diocesane directeurs van maatschappelijke werken en de proosten van de nationale sociale organisaties zoals ACV, LCM, later KAV en ACW, en nog later KAJ en VKAJ. In zekere zin was dit AS de voortzetting van het vooroorlogse Algemeen Secretariaat der Christene Beroepsverenigingen, maar met dit belangrijk verschil dat de propaganda en coördinatie van de vakbeweging nu gebeurde door het in 1912 opgerichte ACV. Rutten en zijn nieuw AS concentreerden zich nu volop op hun apostolische en ruimere maatschappelijke opdracht. In dat kader nam het nieuwe AS ook het initiatief tot het heropstarten van *De Gids*. De concrete uitvoering ervan werd toegewezen aan het Algemeen Verbond der Studiekringen, dat een onderdeel was van het AS, en de redactie stond zoals voor de oorlog opnieuw onder de leiding van Floris Prims. In maart 1925 werd die door burgemeester Frans Van Cauwelaert aangesteld tot 'archivaris buiten kader' van de stad Antwerpen en begon hij aan een tweede loopbaan als historicus. En alhoewel hij tot 1930 vermeld bleef als hoofdredacteur werd zijn taak na zijn aanstelling feitelijk overgenomen door de jezuïet Karel du Bois (de Vroylande).

De 'nieuwe' *Gids* verschilde in menig opzicht van zijn vooroorlogse voorganger. In de eerste plaats was er de overgang van week- naar maandblad. De hoofdtitel werd nog eens - en nu definitief - veranderd in *De Gids op Maatschappelijk Gebied*. In de toekomst zou enkel nog de ondertitel wijzigen. Bij de nieuwe start was er geen ondertitel. Die kwam er

pas in januari 1927 en de redactie schreef toen: "Wat vroeger reeds een feit was, wordt nu uitdrukkelijk in den titel bevestigd: 'De Gids' is het 'Maandblad van het Algemeen Secretariaat der Christelijke Maatschappelijke Werken van België'". De maandelijkse verschijning maakte ook dat *De Gids* niet langer een hoofdzakelijk mededelingen- en verslagenblad kon zijn. Het werd nu echt opgevat als een theoretisch tijdschrift met vier vaste hoofdrubrieken: Studiën; Documentatie; Boekennieuws en Overzicht van tijdschriften. Op onregelmatige tijdstippen verschenen er ook 'Miscellanea'. Een rubriek 'Leidraden voor lessen en besprekingen' verdween reeds eind 1921. Het was misschien wel typerend voor de beduidend grotere afstand tussen *De Gids* en de christelijke arbeidersbeweging in vergelijking met vóór 1914. Die afstand bleek ook uit het feit dat *De Gids* zich uitdrukkelijk bleef richten op alle katholieken die sociaal actief waren in de ruimste zin van het woord: uiteraard binnen de arbeidersbeweging, maar ook in het landbouwmilieu, de middenstand en zelfs bij de patroons. Deze ruime doelgroep bleek ook uit de terreinen die aan bod kwamen in de artikelen en de documentatie, ook al was de wereld van de arbeid hier nog altijd het sterkst vertegenwoordigd. Met de zeer uitgebreide rubrieken 'Boekennieuws' en 'Overzicht van tijdschriften' richtte *De Gids* zich dan weer tot een uitgesproken intellectueel publiek. Misschien ligt hier ook een van de redenen waarom *De Gids* niet de beoogde 2.000 abonneementen bereikte, maar bleef schommelen rond 1.000, met een piek van 1.152 (binnenlandse) abonnees in 1928.

Jozef Mampuyts

Over het algemeen was de periode 1945-1957 voor *De Gids* vrij rustig. Er waren voldoende artikelen en de identificatie van de meeste schrijvers met de beweging was zo groot dat hun bijdragen nauwelijks spanningen opleverden met deze laatste. ”

Vanaf het midden van de jaren twintig waren er eerste tekenen dat het ACW niet tevreden was met de rol van *De Gids*. De redactie kondigde in januari 1926 aan dat het een ernstige poging zou doen om, nog meer dan vroeger, alles wat op sociaal gebied gebeurde van dichtbij te volgen. "De vakbeweging, de mutualistische en de coöperatieve beweging, de vrouwenbeweging, de standsorganisatie, heeft behoefte aan leiding en voorlichting. (...) Ons verlangen is te worden, niet alleen het Vlaamsch maatschappelijk tijdschrift dat op wetenschappelijk gebied vooraan staat, maar ook de onontbeerlijke gids onzer voor mannen en leiders in de organisatie". De redactie werd overgebracht naar de Centrale Hoogeschool voor Christelijke Arbeiders, ook al een initiatief van Rutten en zijn AS en later beter bekend als de 'Sociale School'. De (oud) leerlingen werden opgeroepen om zich te abonneren en propaganda te maken voor *De Gids* bij vrienden en kennissen en in hun werkmilieu dat overwegend dat van de christelijke arbeidersbeweging was. Een jaar later schreef de redactie: "Wij hebben gemeend het tijdschrift, nauwer nog dan reeds het geval was, te doen aansluiten bij ons organisatieleven. (...) Hij zal nog regelmatig en omstandiger dan verleden jaar, zijn lezers inlichten over het leven in de verschillende vertakkingen der arbeidersorganisatie: Werkersverbond, Vakorganisatie, Vrouwenbeweging, Jeugdorganisatie, Centrale van Opvoeding, Coöperatie, Spaarwezen, Mutualiteit, Sociale Scholen enz." In de loop van dat jaar meldde *De Gids* dat het aantal abonnees gestegen was met 200 en gaf zelf een deel van de verklaring: "Nu mogen wij volop aan propaganda gaan doen, ver-

klaarde ons blijgemoed een onzer voornaamste leiders, omdat *De Gids* nu volop in de beweging staat. Volop erin staan, is ons verlangen en daar streven wij naar. Zijn we er reeds toe gekomen?" En dan volgde een reeks klachten over het gebrek aan inlichtingen dat men doorkreeg van de diverse organisaties en de vaststelling dat "te velen, die een actieve rol in de christelijke arbeidersbeweging spelen, of spelen moesten, nog niet op haar orgaan ingeschreven hebben. Aan dien toestand moet een einde komen." Maar ondanks alle goede bedoelingen veranderde er nauwelijks iets aan *De Gids*. Als in 1929 het aantal abonnees opnieuw daalde, wou het ACW de situatie niet langer op haar beloop laten.

LEIDERSBLAD VAN HET ALGEMEEN CHRISTEN WERKERSVERBOND (1930-1938)

Tijdens het negende ACW-congres op 18 en 19 oktober 1930 hield P.W. Segers een lange uiteenzetting over 'De drukpers tegenover onze arbeidersbeweging'. In 1927 aangesteld als de eerste (Algemeen) Secretaris, was de dertigjarige P.W. Segers de *coming man* binnen het ACW. In zijn rede zei hij o.a. dat het ACW tot dan toe niet over een eigen leidersblad beschikte omdat het daartoe niet de nodige mankracht en financiële middelen bezat. *De Gids* had wel de grote verdienste dat het geprobeerd had deze rol op zich te nemen. Maar "het was echter niet genoeg aangepast om in werkelijkheid voor de leiders onzer organisaties een Gids te zijn. (...) Dit om de eenvoudige reden: 1° Omdat vanuit de leiding der beweging niet genoeg aan de Gids werd medegewerkt; 2° Omdat de Gids beoogde om twee categorieën van mensen te bevredigen: eenerzijds onze

sociale werkers, anderzijds sympathieke Vlaamsche intellectueelen, priesters, professoren, sociaal-voelende mensen". In de jaren twintig wist het ACW op korte tijd een stevige organisatie uit te bouwen met voldoende financiële middelen. Na overleg met het AS van Pater Rutten besliste de ACW-leiding ten slotte om *De Gids* over te nemen als het officiële leidersblad van het ACW. De redactie werd overgeplaatst van de Sociale School te Heverlee naar de nationale zetel van het ACW in de Renaissancelaan 14 te Brussel. De ironie van de geschiedenis maakte dat op hetzelfde adres ook het AS van Pater Rutten gevestigd was.

Met als ondertitel 'Leidersblad van het Algemeen Christen Werkersverbond' onderging *De Gids* vanaf januari 1931 een spectaculaire gedaanteverandering. Het aantal artikels bleef voortaan beperkt en had vooral betrekking op de sociaal-economische en politieke actualiteit, zowel in binnen- als in buitenland. Zo besteedde *De Gids* in die jaren nogal wat aandacht aan de economische crisis, het communisme, het fascisme en het nationaal-socialisme, maar ook aan het Belgische socialisme en het rexisme, naast hete hangijzers binnen de eigen beweging en

de katholieke wereld. Maar veel belangrijker was dat de helft tot tweederde van ieder nummer voortaan bestond uit allerhande rubrieken die rechtstreeks de eigen werking moesten ondersteunen, op organisatorisch vlak, op juridisch vlak, op sociaal-cultureel vlak of voor het voeren van acties: 'Richtlijnen'; 'Volksontwikkeling'; 'Voorlichting'; 'Documentatie onzer secretariaten'; 'Het inlichtingsbureau'. Daarnaast was er een rubriek 'Uit onze beweging' met overzichten van de nationale deelorganisaties en de sterk afgeslankte rubrieken 'Boekennieuws' en

Jozef Mampuy

In het januarinummer 1968 kondigde de redactie "vele goede voornemens en hernieuwingsplannen" aan.

”

'Overzicht van tijdschriften'. Naast het normale 'vaste' gedeelte bevatte ieder nummer ook nog (soms een hele reeks) losse bijvoegsels met wetteksten, koninklijke en ministeriële besluiten en later ook schema's voor uiteenzettingen rond allerhande thema's. In 1932 werd de rubriek 'Volksontwikkeling' binnen *De Gids*, als het ware een tijdschrift in een ander tijdschrift, het officiële 'orgaan' van de Centrale voor Volksontwikkeling (CVO). De CVO werd opgericht eind 1930 en we kunnen het beschouwen als de toenmalige ACW-vormingsdienst. In opdracht van het ACW was de CVO trouwens formeel de 'uitgever' van *De Gids*. De secretaris voor Vlaanderen van de CVO was Frans Richard, die vanaf 1932 tevens redactiesecretaris werd van *De Gids*. Hij zou deze taak blijven vervullen tot in 1955. Maar de echte drijvende kracht en tevens nieuwe hoofdredacteur was priester Louis Colens, de nationale proost van het ACW. Het was reeds onder zijn leiding dat het ACW in de jaren twintig uitgegroeid was tot een sterke organisatie. In de jaren dertig zou Colens deze koers verderzetten en vooral werk maken van een autonome opstelling als arbeidersbeweging binnen de katholieke wereld, zowel binnen het kerkelijke als binnen het politieke milieu. Op korte tijd groeide *De Gids* uit tot een blad met een groot prestige en gezag, zowel in eigen midden als daarbuiten. Ook de omvang en het aantal abonnementen namen sterk toe. In de jaren twintig telde een jaargang van *De Gids* gemiddeld 650 tot 700 pagina's. Vanaf 1931 ging dat pijlsnel de hoogte in en vanaf 1933 telde het tijdschrift steeds méér dan 1.100 bladzijden met een uitschieter van 1.308 in 1937, overigens de grootste omvang die *De Gids* in zijn honderdjarige geschiedenis zou kennen. Daarbij kwamen dan nog eens de losse bijvoegsels die ook goed waren voor 200 tot 300 pagina's. Het aantal abonnees steeg van 1.076

in 1929 tot 2.016 in 1935 om daarna opnieuw te dalen tot 1.724 in 1939.

Wanneer Colens op 16 januari 1936 komt te overlijden, was dat een zeer zware klap voor het ACW en natuurlijk ook voor *De Gids*. Dat er voor beide een nieuwe periode aangebroken was, werd al vlug duidelijk als de bisschoppen, tegen de gezamenlijke kandidaat - Albert Dondeyne - van de nationale en diocesane proosten en de top van de christelijke arbeidersbeweging, op 18 april 1936 Antoon Brys tot nieuwe nationale proost van het ACW aanstelden. Brys, collegedirecteur te Kortrijk, was helemaal niet thuis in de arbeidersbeweging. Hij kreeg van de bisschoppen de opdracht om meer aandacht te besteden aan het opvoedingswerk binnen het ACW en hij zou in de toekomst nooit iets uitvoeren zonder de goedkeuring van de bisschoppen. Enkele maanden later, bij de parlementsverkiezingen van 24 mei 1936, leed de katholieke partij de grootste nederlaag uit haar geschiedenis. In de katholieke wereld werd alle hens aan dek geroepen en het ACW was bereid om zijn politieke opstelling ondergeschikt te maken aan de noodzakelijke katholieke eenheid. Meer algemeen werd van het ACW verwacht dat het de klemtoon veeleer zou leggen op wat het met de andere katholieke organisaties verbindt, dan op wat het van deze onderscheidt. Misschien lag in deze drie gebeurtenissen uit 1936 de sleutel om te begrijpen waarom *De Gids* eind 1938 opnieuw drastisch van koers veranderde.

TIJDSCHRIFT VOOR SOCIALE CULTUUR (1938-1940/1944-1957)

In oktober 1938 kondigde de redactie aan dat na rijp beraad besloten werd om alles wat met 'sociale studie' te maken had enerzijds en alles wat 'leiding voor sociale actie' was anderzijds, in afzonderlijke publicaties onder

te brengen. De vroegere rubrieken zoals 'Richtlijnen', 'Volksontwikkeling' en 'Het Inlichtingsbureau' werden, met andere aspecten van de dagelijkse actie, samengebracht in een nieuw '*Nationaal Bestuursblad*' dat ook vanaf oktober 1938 verscheen. Het vroegere veertiendaagse '*Documentatierapport*', dat allerhande documenten publiceerde die van belang konden zijn voor sociale studie en actie, hield daarentegen op te bestaan. Deze taak werd overgedragen aan *De Gids*, die tevens voorstelde, "en dit ten behoeve der intellectueelen die in het sociale belang stellen, (...) het woord "sociale studie" in zijn ruimsten zin op te vatten en zijn blikveld aldus breder dan voorheen open te zetten. (...) Zoo blijft *De Gids* een onmisbaar instrument van sociale studie en actie voor de zeer velen die in onze beweging bedrijvig zijn. Maar zoo wordt hij tevens meer aangepast en bruikbaar, voor de vele intellectueelen, priesters en leken, die voor de sociale evolutie van dezen tijd interesse over hebben" (GMG 1938, 864). Over de volle lengte van de twee binnenpagina's van de omslag werd vervolgens de indrukwekkende lijst gegeven van de "vooraanstaande intellectueelen in Vlaanderen", het kruim van de katholieke intelligentsia uit de sociale, politieke en onderwijswereld, die toegezegd hadden om het nieuwe concept van *De Gids* te doen lukken. Een dergelijk tijdschrift kon natuurlijk geen 'Leidersblad van het ACW' meer zijn en kreeg dus ook een nieuwe ondertitel: 'Katholiek Vlaamsch Sociaal Tijdschrift'. Deze nieuwe redactionele lijn werd na de gedwongen inactiviteit tussen april 1940 en november 1944 volledig hernomen in de redactionele mededeling aan de lezers: "*De Gids* wil niet zijn een tijdschrift voor ultraspecialiseerde studies, voor dewelke alleen een engere kring van specialisten kan interesse over hebben. Hij heeft op het oog de vele

intellectuelen in Vlaanderen, priesters en leken, die verlangen, zonder omvangrijke lezingen, op de hoogte te blijven van al hetgene roert en beweegt in het sociale denken en gebeuren van hun tijd" (GMG 1944, 411). Het eerste naoorlogse nummer kreeg nog dezelfde omslag van vóór de oorlog. In januari 1945 verscheen *De Gids* dan in een andere opmaak. Opvallendste kenmerk was het afdrucken van de inhoudstafel op de voorkant. Hiermee knoopte men opnieuw aan bij een oude traditie van *De Gids* van vóór 1930 en dit zou, met uitzondering van de jaren 1965 tot 1968, zo blijven tot in 1998. In maart 1945 volgde nog een wijziging van de ondertitel in 'Tijdschrift voor Sociale Cultuur'. Maar ondanks alle uitdrukkelijke bevestigingen bij de naoorlogse start dat *De Gids* een algemeen katholiek sociaal-cultureel tijdschrift was en niet gebonden aan één bepaalde belangengroep of stand binnen de katholieke familie, heeft men zich niet al te lang aan deze stelling gehouden. Vanaf januari 1947 werd op de kft zeker niet toevallig de vermelding 'Uitgegeven door het A.C.W.' toegevoegd.

Sinds oktober 1938 kreeg *De Gids* ook een nieuwe vaste indeling bestaande uit vier grote delen: artikels, 'Kroniek van Feiten en Stroomingen', 'Documenten' en 'Boeken'. 'Documenten' werd vanaf november 1945 vervangen door een zelfstandig tijdschrift '*Documentatie*' dat verscheen van 1945 tot 1955. Vanaf 1956 vormde het een losse bijlage van *De Gids* en het verdween ten slotte na 1968. 'Boeken' bestond aanvankelijk uit 'Het Boek van de Maand', 'Interessante artikels' en 'Boekennieuws', maar zou al vlug herleid worden tot boekbesprekingen. Later werd het als rubriek opgenomen in 'De Kroniek van Feiten en Stroomingen' die tot eind 1998 zou blijven bestaan en uiteindelijk alles wat niet als 'artikel' gepubliceerd werd onder zijn

hoede zou krijgen. De 'Kroniek' bestond overigens van bij het begin uit een aantal rubrieken en daarnaast losse bijdragen. De belangrijkste rubrieken waren: Internationale Rubriek (° januari 1939); Economische Rubriek (° maart 1939); Rubriek van de Sociale Wetgeving (° januari 1945); Binnenlandse Politiek (° januari 1956) en Rubriek van de Beweging (° januari 1958). Gedurende twintig jaar (van 1948 tot 1967) was er echter jaarlijks één nummer dat ontsnapte aan deze klassieke indeling: de jaaroverzichten. Die schetsten de sociale, economische en politieke evolutie in ons land gedurende het voorbije jaar. Verder kwamen ook steeds de godsdienstige evolutie, de demografische situatie en de buitenlandse politiek aan bod. Van 1948 tot 1954 werd ook afzonderlijk de landbouw belicht en van 1949 tot 1962 kreeg ook onze (ex-)kolonie een afzonderlijk hoofdstuk toegewezen. Van lijvige boekdelen (324 pagina's in 1951) in de beginperiode kwam er ook sleet op deze formule en haalde men in 1966 net geen 100 pagina's. De concurrentie van andere tijdschriften gaf ten slotte de doodsteek.

Over het algemeen was de periode 1945-1957 voor *De Gids* vrij rustig. Er waren voldoende artikels en de identificatie van de meeste schrijvers met de beweging was zo groot dat hun bijdragen nauwelijks spanningen opleverden met deze laatste. De dertien jaargangen van 1945 tot 1957 telden gemiddeld 1.145 pagina's. Ook de abonnementsprijs nam nauwelijks toe: van 125 fr. in 1945 naar 200 fr. in 1956 en 250 fr. in 1966. Eenzelfde 'rust' viel af te lezen aan het redactiecomité dat voor het eerst in het januarinumnummer 1945 ten tonele verscheen. Uit de samenstelling

Jozef Mampuyts

Op welke manier naar het jaar 2000? Ondanks het belang van *De Gids* als visitekaartje voor de buitenwereld bleef het middenkader van de christelijke arbeidersbeweging, vrijgestelden én militanten, de prioritaire doelgroep.

”

bleek dat men vooral op zoek was gegaan naar personen die omwille van hun intellectuele of 'bewegings'-kwaliteiten een erkende plaats innamen in de katholieke gemeenschap (o.a. August Cool, P.W. Segers, Gaston Eyskens). Dit was volledig in overeenstemming met het aanvankelijk opzet om van *De Gids* een algemeen religieus, sociaal-cultureel tijdschrift te maken dat zich zou richten tot de hele katholieke gemeenschap.

Maar in de praktijk werd *De Gids*, net als vóór de oorlog, in mekaar gestoken door een klein groepje medewerkers onder de leiding van Frans Richard, wiens taak als redactiesecretaris in 1955 overgenomen werd door Alfons Van Beneden. Die zou met een even grote ijver als zijn voorganger deze opdracht tot 1980 vervullen.

Eén klein vlekje. Wat het aantal abonnementen betrof, haalde men een piek in 1945 met 1.859. Daarna ging het langzaam in dalende lijn tot in 1953 toen de toestand stabiliseerde rond 1.500 exemplaren. Maar het is twijfelachtig of dit voor het ACW voldoende aanleiding vormde om een nieuw concept uit te proberen.

TIJDSCHRIFT VOOR SYNDICALE, CULTURELE EN SOCIALE PROBLEMEN (1958-1998)

Op vraag van het ACV hadden er tijdens het najaar van 1957 verschillende contacten plaats tussen ACV en ACW om een mogelijke fusie van het tweemaandelijks *ACV-Studieorgaan* met *De Gids* te bespreken. Waarschijnlijk vormden de sterke achteruitgang van het aantal abonnees op het *ACV-Studieorgaan* en de wanverhouding tussen de interesse voor het tijdschrift en de grote

inspanningen die de ACV-studiedienst telkens moest leveren om een degelijk nummer tijdig klaar te krijgen, de rechtstreekse aanleiding voor deze gesprekken. Het ACW zag er zeker ook een kans in om de oplage van *De Gids* weer wat op te trekken. Als resultaat van de gesprekken werd overeengekomen dat ACV en ACW vanaf januari 1958 samen één tijdschrift zouden uitgeven. Na enig gekibbel bereikte men een akkoord over volgende titel: '*De Gids op Maatschappelijk Gebied*. Tijdschrift voor sociale, culturele en syndicale problemen, uitgegeven door de Christelijke Arbeidersbeweging van België'. In januari 1965 verdween de toevoeging 'uitgegeven door de Christelijke Arbeidersbeweging van België' uit de titel. In juni 1973 mocht het syndicaal aspect twee banken vooruit en kreeg het tijdschrift de titel die het tot 1998 zou behouden: '*De Gids op Maatschappelijk Gebied*. Tijdschrift voor syndicale, culturele en sociale problemen'. In januari 1993 ten slotte verscheen op het voorblad van de kافت het nieuwe ACW-logo. Naast de 'nieuwe' naam werd vooral op vraag van het ACV in 1958 ook overeengekomen dat er zowel in de artikels als in de 'Kroniek van Feiten en Stromingen' voldoende aandacht zou gaan naar syndicale onderwerpen; dat het vroegere redactiecomité zou ontdudd worden in een algemene redactieraad en een beperkt redactiecomité met duidelijke ACV-vertegenwoordiging; dat er maandelijks een editoriaal zou verschijnen met commentaar op sociale en/of syndicale gebeurtenissen en op de houding van de christelijke arbeidersbeweging hieromtrent en tevens een 'Kroniek van de Beweging' waarin diverse activiteiten van de christelijke arbeidersbeweging aan bod zouden komen.

De fusie met het *ACV-Studieorgaan* deed de oplage van *De Gids* in 1958 met 300 toemen tot 1.800 exemplaren. Ook de eerstvol-

gende jaren bleef de oplage gestadig stijgen tot 2.350 in 1963. Ongeveer 75% daarvan kwam terecht bij vrijgestelden of militanten van de beweging. Tot 1985 bleef het aantal abonnees schommelen tussen 2.000 en 2.500, met een piek van 2.436 in 1980, maar het aandeel van de bewegingsabbonementen was toen reeds gedaald tot 50%. Sinds 1980 is het abonneebestand voortdurend blijven afnemen. In 1986 ging men met 1.979 abonnees voor het eerst sinds twintig jaar weer onder de 2.000. Tien jaar later, begin 1997, haalde men nog 1.500 abonnees waarvan een goeie 40% bewegingsabbonementen. Of het een direct met het ander te maken had, valt moeilijk te zeggen, maar in diezelfde periode werd *De Gids* steeds duurder, ook als men de inflatie in mindering brengt. In 1946 kostte een abonnement 150 fr. Eerst 25 jaar later, in 1971, was dit verdubbeld tot 300 fr. Twintig jaar later in 1991 moest men reeds 1.000 fr. neerleggen en in 1998 bedroeg de abonnementsprijs 1.550 fr. In diezelfde periode daalde ook het volume van *De Gids*. Van 1958 tot 1970 besloeg *De Gids* gemiddeld 1.120 pagina's, slechts weinig minder dan de 1.145 uit de jaren 1945 tot 1957. Vanaf 1970 werd gemikt op 1.000 pagina's, maar over de hele periode 1971 tot 1998 haalde men een gemiddelde van 1.040. Ten laatste sinds het midden van de jaren tachtig, bij steeds verder dalende oplage, begon men vanuit de ACW-boekhouding wat nauwer toe te kijken als een jaargang al te zeer boven de 1.000 bladzijden dreigde uit te komen.

In 1958 zag het bestaande redactiecomité zijn naam veranderd in redactieraad en ging nu helemaal een erefunctie innemen. Zijn samenstelling werd in die zin gewijzigd dat degenen die niet rechtstreeks tot de beweging behoorden eruit verdwenen. Zij werden vervangen door vertegenwoordigers, meestal de voorzitters, van de ontbrekende deelorga-

nisaties. Veel maakte het niet uit. Deze redactieraad zou nooit bijeenkomen en verdween na december 1964 door gewoon niet meer vermeld te worden in *De Gids*. Daarnaast werd een nieuw redactiecomité in het leven geroepen. Er bestond geen scherp afgelijnd criterium voor de samenstelling ervan, maar de meeste deelorganisaties waren er wel in vertegenwoordigd en zorgden voor de opvolging uit de eigen rangen als dit nodig was. Nog een nieuwigheid uit 1958 was ook dat de bijeenkomsten van de redactie geleid werden door een voorzitter. Deze functie werd achtereenvolgens waargenomen door Marcel Vandewiele, Bert Drees, Frans Janssens, Luc Delanghe en momenteel Kris Houthuys. In tegenstelling tot het vroegere kwam dit nieuwe redactiecomité wel regelmatig samen. Vanuit de fusiegesprekken in 1958 was de discussie over en het schrijven van het editoriaal een van zijn belangrijkste taken geworden. In het begin verliep alles nog een beetje stroef, maar vanaf 1963-1964 hadden er regelmatig zware discussies plaats, niet enkel over de editorialen, maar ook over gepubliceerde en soms (nog) niet gepubliceerde artikels. Voor het eerst werden er, zij het ook nog zeer bescheiden, verslagen rondgestuurd aan de redactieleden. Deze tendens naar een ernstig werkende redactie kreeg een sterke impuls in de tweede helft van de jaren zestig toen het redactiecomité onder de leiding kwam te staan van Bert Drees. Een van de meest opvallende kenmerken waren de steeds uitgebreider wordende editorialen en sinds 1968 de nieuwe rubriek 'Zo dachten wij'.

DE GEEST VAN '68'?

In het januarinummer 1968 kondigde de

Jozef Mampuys

Wanneer begin 1997 het aantal abonnees plots scherp daalt, geraakt alles in een stroomversnelling.

”

redactie "vele goede voor-nemens en hernieuwingsplannen" aan. De belangrijkste vernieuwing was zeker de nieuwe rubriek 'Zo dachten wij', die zou bestaan uit korte stukjes en "niet meer dan gedachtenflitsen weergeven n.a.v. allerlei kleine en grote gebeurtenissen die het

'dagelijkse' leven van een samenleving uitmaken". En betekenisvol werd er aan toegevoegd: "Om elk misverstand te voorkomen: voor deze stukjes, zoals trouwens voor al de getekende artikels, zijn de auteurs, wier bijdrage overigens niet meer wil zijn dan een 'luidop-denken' alleen verantwoordelijk" (GMG 1968, 3). Al vrij vlug leverde 'Zo dachten wij' kritische tot soms verontwaardigde reacties op die via een schrijven aan de top van de beweging uiteindelijk ook bij de redactie terechtkwamen. Op vraag van diezelfde top gaf de redactie in *De Gids* zelf nog eens toelichting bij het opzet van de nieuwe rubriek. Deze toelichting maakte duidelijk dat de nieuwe kritische wind die sinds het midden van de jaren zestig door de westerse welvaartsmaatschappij blies, ook aan *De Gids* niet voorbijgegaan was. "Deze rubriek vertoont een eigen karakter. Licht op de hand leent zij zich tot stellingnamen, die niet op een apothekersschaal moeten afgewogen worden, maar spontaan zowel uit het hart als uit de geest opborrelen. Zij laat ruimte voor nonconformisme, originaliteit en afwijkende opvattingen. (...) De verantwoordelijkheid voor de bijdragen berust bij de schrijver. (...) Het gevolg ervan is dat deze stukjes een persoonlijk en bijgevolg subjectief karakter kunnen vertonen. (...) Vanzelfsprekend kunnen 'persoonlijke standpunten' erg verschillen en is het heel normaal dat anderen daarover anders denken. (...) Vanzelfsprekend moeten de opstellers weten dat zij zich moeten hou-

den aan het werkveld en de eigen maatschappelijke opstelling van ons tijdschrift. Dat lezers in deze rubriek meningen aantreffen die niet in overeenstemming of zelfs strijdig zijn met sommige van hun opvattingen kan hen niet verwonderen. In een vrije samenleving is de vrije meningsuiting een belangrijke kwestie. (...) Persoonlijk en creatief denken moeten we niet enkel waarderen maar positief bevorderen, ook al denken wij zo, en anderen anders" (GMG 1970, 331-332). Maar al die mooie woorden konden niet verbergen dat er in de relatie tussen *De Gids* en zijn publiek, zijnde hoofdzakelijk de beweging in brede zin, langzaam maar zeker verandering kwam. Tot in de jaren zestig waren *De Gids* en de beweging als het ware twee handen op één buik. Mogelijke spanningen waren hoogstens 'toevallige ongelukjes'. Dat veranderde sinds het eind van de jaren zestig. Niet dat *De Gids* het conflict zocht. Zeker niet. De loyaliteit van de redactie tegenover de beweging was zeker zo groot als in het verleden, alleen vulden sommigen die anders in. Loyaliteit impliceerde voor hen juist kritische zin, een open geest voor andere meningen. Maar niet iedereen in de beweging had het even gemakkelijk met die overgang van de 'oude' loyaliteit naar de 'nieuwe'. En dat leverde voor een hele periode de nodige spanningen op tussen de beleidsinstanties van de beweging en *De Gids*. Gedeeltelijk had het ook te maken met een generatieconflict. Ignaas Lindemans, hoofd van de ACV-studiedienst en met zijn talrijke artikelen en dertigjarige lidmaatschap van het redactiecomité (1958-1988) een van de monumenten in de geschiedenis van *De Gids*, betreurde in de loop van 1972 meermaals het gebrek aan openheid voor jongeren in *De Gids* en de

beweging. Het werd de aanleiding voor de eerste van een hele reeks debatten over de verbetering/versterking van *De Gids*. In heel wat van die discussies werd een oplossing gezocht in de richting van een aangepast redactiecomité. Zo ook toen. Naast het bestaande redactiecomité moest er een uitgebreidere redactieraad komen waarin alle deelorganisaties vertegenwoordigd zouden zijn, maar liefst door mensen uit het werkveld en niet van de top. Maar net zoals zijn meer illustere voorganger uit 1958 zou ook deze redactieraad nooit bijeenkomen.

Of het voorgaande er iets mee te maken had, is onduidelijk, maar in januari 1974 werd

(Ar)tuur Vanempten aangesteld tot hoofdredacteur van *De Gids*. Tuur was geen vrijgestelde, maar een militant van de beweging. Als docent economie aan de Sociale School stond hij ook dagelijks temidden van jongeren waarvan toen nog een groot deel na hun studies aan de slag zou gaan in de beweging. Voor het eerst sinds pries-

ter Colens in de jaren dertig had *De Gids* weer een echte hoofdredacteur. In de tussenliggende periode werd die functie feitelijk gecombineerd door de redactiesecretarissen Richard en Van Beneden. Net zoals ten tijde van Colens bracht de komst van Vanempten heel wat beweging in de redactie en in *De Gids*. De verslagen van de redactievergaderingen werden uitgebreider, de planning verbeterd, jaarlijks werd een globale evaluatie gehouden, de discussies over bestelde en ingezonden artikelen werden talrijker. Er werd ook 'nagedacht' over het eigen statuut van *De Gids* en zijn redactie t.o.v. de beweging, over de specifieke opdracht van *De Gids*, tot wie het zich in de eerste plaats moest richten en welke de consequenties hiervan moesten

Jozef Mampuyts

Ignas Lindemans betreurde in de loop van 1972 meermaals het gebrek aan openheid voor jongeren in *De Gids* en de beweging.

”

zijn naar leesbaarheid, vormgeving, inhoud enz. Niet dat dergelijke vragen vroeger niet aan de orde waren geweest. Zeker niet, maar sinds de komst van Vanempten werden zij vaste aandachtspunten in de redactionele werking.

AUTONOMIE EN KRITISCHE LOYAUTEIT

Vanempten was ook een onvoorwaardelijk voorstander van een kritische loyaleiteit t.o.v. de beweging en wou van *De Gids* de motor maken van een open debatacultuur in de beweging. Het editoriaal en 'Zo dachten wij' waren hiervoor zeker interessante instrumenten. Maar het bleken ook serieuze struikelblokken. Zelfs binnen de redactie. Op het redactiecomité van 17 maart 1978 werd beslist om geen editoriaal meer te publiceren "gezien het zeer moeilijk, zometert onmogelijk is, om binnen het redactiecomité consensus te krijgen". De toevoeging: "Deze beslissing kan bij de jaarlijkse evaluatie terug bekeken worden", heeft daarin geen verandering meer gebracht. En naar aanleiding van een aantal artikelen en commentaren eind 1977, drong de ACW-leiding aan op een gesprek met de redactie. Deze contacten vonden plaats tussen april en oktober van dat jaar. Het belangrijkste resultaat was zeker dat de autonomie van de redactie in grote mate bevestigd werd en dat er naast officiële standpunten ook andere meningen aan bod moesten kunnen komen. Het meest zichtbare resultaat was echter het ontslag van de bestaande redactie en de samenstelling van een nieuwe redactie waarin enerzijds alle deelorganisaties vertegenwoordigd zouden zijn (en dat liefst door minstens één beleidsverantwoordelijke) en anderzijds coöptaties van zowel binnen als buiten de beweging mogelijk zouden zijn. Ook werd de wens geformuleerd om een ver-

tegenwoordiging van de politieke ACW-mandatarissen op te nemen. Dat laatste is ondanks veel aandringen nooit gelukt. Door deze formule hoopte men de afstand tussen het beleid en de redactie te verkleinen en zo toekomstige spanningen reeds binnen de redactie op te vangen of minstens te verminderen. De formule scheen te werken. Maar in het najaar van 1981 was er een nieuw conflict. De directe aanleiding was een stukje in het novembernummer in de nog zeer nieuwe rubriek 'Palmares van de maand' dat sinds mei 1981 als onderdeel van 'Zo dachten wij' verscheen. De reactie van het dagelijks bestuur van het ACW was ongemeen heftig. Het schreef zelf een scherp 'recht van antwoord' voor het decembernummer van *De Gids* en verbood tegelijkertijd het verder verschijnen van de 'Palmares van de maand'. Dit leidde tot hevige discussies binnen het redactiecomité en tevens tot een open brief van een twintigtal medewerkers, meestal personeelsleden van de beweging, ter ondersteuning van de autonomie van de redactie en waarin met een 'schrijversboycot' gedreigd werd. Het dagelijks bestuur erkende dat het wat hard van stapel gelopen was en herbevestigde de autonomie en daarmee samenhangende eindverantwoordelijkheid van de redactie. Het trok ook zijn verbod in op de 'Palmares van de maand' en suggereerde dat de redactie zelf maar moest zien wat er mee moest gebeuren. Het resultaat van al de commotie was een nieuwe tekst over 'Opdracht en werking van de redactieraad' waarin nog eens de relatie tussen de redactie en haar hoofdredacteur en de beweging werd duidelijk gesteld in de hierboven aangeduide zin.

Meer uiterlijk zichtbaar was het verdwijnen van 'Zo dachten wij' in maart 1982 met een rechtzetting over foutieve informatie in een vorige aflevering. Een maand later, in april 1982, werd zijn opvolger aangekondigd onder

de titel 'Overdacht' met de vermelding: "Deze rubriek bevat reacties van afzonderlijke personen of groepen ten aanzien van een verschenen tekst, een gebeurtenis of een genomen besluit. De inhoud is niet te beschouwen als een bewegingsstandpunt" (GMG 1982, 315). Ook de 'Palmares van de maand' werd vervangen door een nieuwe rubriek 'De kleine gids': "een maandelijks rondleiding door het landschap van (nieuwe en oude) tendenzen, (mis)opvattingen en (waan)ideeën" waarbij in ieder nummer ook de auteurs bij het begin van de rubriek in groep vermeld werden (GMG 1982, 729). Hiermee kwam een einde aan de openlijke conflicten tussen *De Gids* en het beleid. Niet dat er daarna geen spanningen meer zouden zijn rond bepaalde bijdragen. Die zijn er steeds gebleven en sommige bijdragen zijn nooit verschenen. Maar de beslissing hiertoe kwam steeds tot stand binnen het redactiecomité.

Het voorgaande geeft misschien de indruk dat er voortdurend problemen waren. Niets is minder waar. De overgrote meerderheid van de bijdragen leverden geen spanningen op en het normale verschijnen van *De Gids* is daardoor nooit in het gedrang gekomen. Veel had en heeft natuurlijk te maken met het feit dat alle medewerkers, hoe kritisch soms ook in hun grote en - vooral - kleinere stukjes, in een zeer loyale verhouding stonden binnen (of buiten) de beweging.

OP WELKE MANIER NAAR HET JAAR 2000?

Onder deze vooruitziende titel werd eind 1986 en tijdens het voorjaar 1987 een uitvoerige nota besproken waarin zowel inhoud en vorm van *De Gids* als de promotie daarvan, aan de orde kwamen. De bespreking van deze thema's zou - met kleine tussentijdse adem-pauzen - ononderbroken voortlopen tot het

begin van de jaren negentig. Uitgangspunt was een aantal feitelijke vaststellingen zoals de steeds verder dalende oplage en vooral het aandeel van de beweging hierin en de zeer ongelijke verspreiding binnen de beweging. Ondanks het belang van *De Gids* als visitekaartje voor de buitenwereld bleef het middenkader van de christelijke arbeidersbeweging, vrijgestelden én militanten, de prioritaire doelgroep. Dat die blijkbaar steeds minder naar *De Gids* greep, had meerdere oorzaken zoals een gewijzigde leescultuur in een wereld met steeds meer en nieuwere vormen van informatie en communicatie, het grote aanbod aan informatie uit de eigen deelorganisaties en het gebrek aan (lees)tijd. Maar ook bij *De Gids* zelf schortte er wat. De inhoud sloot te weinig aan bij de directe, maar ook zeer verscheiden interesses, er kwamen te weinig kritische geluiden aan bod en de meeste artikelen werden ervaren als te zwaar op de hand, zowel naar inhoud (te wetenschappelijk met vele voetnoten) als naar vorm (te lang, moeilijke woorden, houterige stijl). Voor de redactie was het duidelijk dat het kwaliteitsniveau van *De Gids* niet mocht dalen, maar dat tegelijkertijd diende gezocht naar een andere aanpak die *De Gids* toegankelijker, aangenamer én boeiender kon maken. Uit bijna alle discussies, evaluaties, raadplegingen enz. kwam naar voren dat vooral kritische commentaarstukjes, op meer speelse vorm gebracht, het goed deden bij de lezers. Want al leverden de rubrieken 'Zo dachten wij' en de 'Palmares van de maand' en hun opvolgers 'Overdacht' en 'De kleine gids' op tijd en stond de nodige spanningen op, gelezen werden ze in ieder geval. Voorstellen in die richting waren dan ook steeds welkom. En dat liet vooral Gilbert De Swert zich geen twee keer zeggen. Onvermoeibaar ging hij op zoek naar nieuwe 'rubriekjes' en medestanders om die op een

beknopte én pittige manier toch met relevante informatie of kritisch commentaar te kunnen vullen. Gilbert was merkwaardig genoeg vóór 1999 nooit lid van de redactie, maar in zijn relatie tot *De Gids* - en zoals later zou blijken, niet enkel daar - was hij sinds het midden van de jaren zeventig een schoolvoorbeeld van hoe mensen achter de schermen zeer invloedrijk en zelfs bepalend kunnen zijn voor wat er op het voorplan gebeurt. In juni 1977 schiep hij zijn eigen boekenrubriek 'Boekanieer', waarin hij tot eind 1998 als een vrijbouter op een ernstige én speelse, maar ook (soms zéér) eigenzinnige manier boeken over de meest uiteenlopende terreinen des levens commentarieerde. 'Zo dachten wij' en 'Overdacht', maar vooral de 'Palmares van de maand' en 'De kleine gids' vonden in hem een naarstige medewerker. In december 1985 verscheen dan voor het eerst 'Het Buffet' als een uitgebreidere versie van 'De kleine gids'. Het redactiecomité had een maand voordien groen licht gegeven op voorwaarde dat de kopij eerst zou voorgelegd worden aan de voorzitter van het redactiecomité. Werden de medewerkers aan de nieuwe rubriek in *De Gids* als 'traiteurs' omschreven, in het redactiecomité had men het wel eens over 'treiters'. In februari 1989 werd 'Het Buffet' aangevuld met 'Het Boeket', met daarin besprekingen "uit het herbarium van dorre onderzoeken en droge rapporten, en telkenmale opgefleurd met één literaire roos" (*GMG* 1989, 181) en 'Het Belet', "de rijstrook voor de spookrijders, de oversteek voor de zebrazondaars, het kruispunt voor de betogers onder ons. De betogers van brandende en brave kwesties, bevlogen en bezonken suggesties,

broeierige en broederlijke visies" (*GMG* 1989, 164). Voor die laatste rubriek werd dan weer als voorwaarde gesteld dat vóór publicatie een kopie bezorgd werd aan de hoofdredacteur en de voorzitter van het redactiecomité. In 1993 werden deze drie rubrieken dan weer opgevolgd door 'De Flits', een zeer persoonlijke commentaar door Gilbert ofte GiDS op recente gebeurtenissen uit het zeer ruime sociale en culturele veld, en 'De Rits', een soort combinatie van 'Het Buffet' en 'Het Belet'. De regelmatige kritiek op het soms al te cryptisch karakter en dus de moeilijke toegankelijkheid van sommige bijdragen in deze rubrieken belette niet dat ze gelezen werden, terwijl vele artikels gereserveerd werden voor raadpleging achteraf. Het verwondert dan ook niet dat het opzet en de stijl van deze rubrieken met korte(re) stukjes overgenomen werden in *De Gids* 'nieuwe stijl' vanaf 1999.

Wat het knutselen aan promotie en uiterlijkheid betreft, bleef men ter plaatse trappelen. Wanneer na meerdere jaren *brainstormen*, overleggen en rekening houden met van alles en nog wat door een eigen daarvoor opgerichte ACW-werkgroep, in januari 1993 *De Gids* een dubbele schakering van eenzelfde kleur en het nieuwe logo van het ACW op zijn voorkaft meekrijgt, kan de hoofdredacteur niet nalaten om vast te stellen dat "*De Gids* 'new look' toch wel erg minimaal was" (verslag 19/3/1993). Allerhande besprekingsronden klein en groot over het aanzwengelen van de promotie, draaiden dan weer dikwijls uit "op de discussie inzake aard en inhoud, concept van *De Gids*" (verslag 18/3/1988). Was het daarom dat de promotie maar niet wilde lukken en de oplage bleef dalen?

Jozef Mampuyts

ACV en ACW kwamen overeen dat ze vanaf januari 1958 samen één tijdschrift zouden uitgeven: *De Gids op Maatschappelijk Gebied*. Tijdschrift voor sociale, culturele en syndicale problemen, uitgegeven door de Christelijke Arbeidersbeweging van België.

”

BLAD MET MENING (M/V)

Het magische jaar 2000 kwam steeds dichterbij, maar *De Gids* bleef grotendeels wat hij was. Een kwalitatief degelijk tijdschrift, maar met steeds minder lezers uit eigen rangen. Steeds meer viel de vraag of men met een dergelijk tijdschrift naar de 21ste eeuw kon. Wanneer begin 1997 het aantal abonnees plots scherp daalt, geraakt alles in een stroomversnelling. In september besepte men dat het feitelijk reeds te laat was voor grondige wijzigingen vanaf 1998. "Wel is het aangewezen om nu al, met het oog op jaargang 1999, of misschien ineens die van 2000, en rekening houdend met de gevolgde koers inzake het uitgavenspectrum van de Beweging, een werkgroepje samen te stellen dat zich specifiek buigt over 'het product Gids'. Een kernvraag zal alvast zijn: gaan we een verbeterd of een *nieuw* product maken?" (verslag 19/9/1997).

Het antwoord kennen we ondertussen. Het is een totaal nieuw product geworden: de kaft, de *lay-out*, de redactie, de omvang, (de namen van) de rubrieken, de kortere en (hopelijk) minder zware artikels, de samenwerking met een professionele uitgever enz. Dit nieuwe product verschijnt sinds januari 1999. Het komt er nog steeds openlijk - zij het op de achterkaft - voor uit dat het een blad van de christelijke arbeidersbeweging is. Het bekend nu ook openlijk - op de voorkaft - dat het een blad met mening(en?) (m/v) is. Maar het is nog steeds *De Gids op Maatschappelijk Gebied*. En die werd niet gesticht in 1902, zoals tot voor twee jaar

steevast op de voorkaft vermeld werd. Het allereerste nummer droeg wel degelijk als verschijningsdatum 22 december 1901. En daarom is dit decembern timer 2001 terecht het honderdjarig jubileumnummer van *De Gids*.

Voor dit artikel werd gebruik gemaakt van volgende bronnen:

- De verzamelde jaargangen van *De Gids* 1901-2001.
- Voor de geschiedenis van *De Gids* relevante documenten in het nationaal ACW-archief zoals dat aanwezig is op het KADOC.
- De nationale congresverslagen van het ACW 1921-1964.
- Interviews met Frans Richard, Fons Van Beneden en Tuur Vanempen.

Dit artikel steunt ook op twee oudere artikels over *De Gids*:

- S.H. Scholl, Bij de 50e jaargang van ons tijdschrift. *De Gids op Maatschappelijk Gebied* (1901-1959), in: *De Gids* 1959, 455-464.
- J. Mampuy, Grasduinen in *De Gids op Maatschappelijk Gebied* 1944-1984, in: *De Gids* 1985, 31-53.

Voor de algemene historische achtergrond verwijzen we naar:

E. Gerard (red.), *De Christelijke Arbeidersbeweging in België 1891-1991*, Leuven, 1991, 2 delen, 388 p. en 624 p.